

МАХАМАДХОДЖАЕВА УМИДА
ўқитувчи, ЎДЖТУ

XX аср ҳинд адабиётида гендер тенглиги масаласи (Махадеви Варма ижоди мисолида)

Crossref doi: <https://doi.org/10.37547/os/vol-01issue-02-03>

Аннотация. Ушбу мақолада Махадеви Варма ҳикояси тахлили орқали аёлнинг ҳаётда тутган ўрни, унинг ўзига хос қарашлари, фикрларини ҳинд аёли образи мисолида талқин этишга ҳаракат қилинган. Шу жумладан икки муҳим омил мавжуд бўлиб, назария ва амалиётдан иборатдир. Назария бўлмаса амалиёт бўла олмаганидек, амалиёт эса назариясиз мумкин бўлмайди. М.Варма ўз мақоласида яшаини шу икки омилга асосланишини кўрсатиб ўтган.

Таянч сўз ва иборалар: образ, миссионер, инқилоб, тажриба, жамоавий, индивидуал, прогрессив.

Аннотация. Данная статья посвящена исследованию творчества Индийской писательницы Махадеви Вармы на примере рассказа “Живое искусство”. Автор статьи на основе проведенного анализа предпринимает попытку осмыслить роль женщины в общественной жизни Индии, на примере образа индианки раскрывает уникальное мировоззрение и отношение к семье, детям индийских женщин. При освещении сюжета рассказа автор статьи показывает, что, по мнению М.Вармы, в жизни есть два важных фактора – это теория и практика. Как не может быть практики без теории, так и не может быть теории без практики, в произведении М. Вармы утверждается мысль о том, что выживание основывается на этих двух факторах.

Опорные слова и выражения: образ, миссионер, революция, опыт, коллективный, личность, прогрессивный.

Abstract. This article analyzes the story of Mahadevi Varma and tries to explain her unique views and opinions on the role of women in life in the example of the Indian woman. Two important factors, including theory and practice. Just as there is no practice without theory, there is no theory without practice. In his article, Varma argues that survival is based on these two factors.

Keywords and expressions: image, missionary, revolution, experience, collective, individual, progressive.

Ҳинд адабиёти бепаён денгизга ўқшайди. Бу денгизга қай соҳилдан яқинлашманг, у ўзига хос мавж, жўшқин ҳаракат ва тароватга эга эканлигига гувоҳ бўлади киши. Бу улкан уммон XX асрда ҳам асло ҳаракатдан тўхтагани йўқ. Ҳинд адабиётида ҳам хотин-қизлар образи жуда катта аҳамиятга эга. Маълумки, аёл образи орқали қадимда инсоннинг турли хис-туйғулари, орзу-умидлари ва ҳаётининг мақсадлари ифода этилган.

Ушбу мақолада Махадеви Варма ҳикояси тахлили орқали аёлнинг ҳаётда тутган ўрни, унинг ўзига хос қарашлари, фикрларини ҳинд аёли образи мисолида талқин этишга ҳаракат қилинган. Аввал Махадеви Варма ҳақида қисқача маълумот бериш мақсадга мувофиқдир.

XX асрнинг машҳур ва истеъдодли ҳинд шоираси, ёзувчиси, таржимон Махадеви Варма 1907 йил зиёлилар оиласида туғилган. У Индурадаги маҳаллий миссионерлик мактабида таҳсил олган ва санскрит тили, инглиз тили ва расм чизиш қабилардан сабоқ олган. 1919-йилда Аллохободдаги коллежга ўқишга киради ва 1932-йилда Аллохобод университетининг санскрит тили бўйича дипломни қўлга киритади.

Махадеви Варма ёзувчи, муҳаррир, ўқитувчи бўлиб ишлади. Аллохободдаги Прайог маҳила видяпихга (Аёллар мактаби) қўшган хиссаси ўша давр учун инқилобий ҳодиса бўлган. 1932 йилдан “Чанд” (“Ой”) номли аёллар журнаliga раҳбарлик қилади. У бир неча шеърлар тўпламини нашр эттирган насрда ижод қилган ва болалар учун бир қанча қизиқарли китоблар ёзган.

Махадеви Варма XX асрда Ҳиндистоннинг энг кўзга кўринган аёлларидан бири эди. Адиба мустамлака даврида ҳам кўплаб адабий мукофотлар билан тақдирланган. 1956 йилда Ҳиндистон Ҳукуматининг “Падма Бхушан” номли олий мукофоти билан тақдирланган. 1979 йилда у Бугун Ҳиндистон адабиёт академиясининг биринчи аёл аъзоси бўлган. 1991 йил 16-сентябрда Ҳиндистон Федерал почтаси унинг сурати туширилган почта маркасини чиқарган.

Ҳар бир асарни тасвирлашда ва ҳар бир нарсани яратишда иккита муҳим қисм мавжуд. Бири иккинчисиз тўлиқ бўлмайди, чунки тажрибасиз билим исботсиздир, билимсиз тажриба асоссиздир - шунинг учун ҳар бир фаннинг, амалий санъатнинг бир қанча қисми бўлиши зарур.

Ва ҳар бир амалий санъат фақат ўзига хос фаннинг издоши бўлиш орқали муваффақият қозонади. Бу иккиси шунчалик нисбийки, бирини билиш учун иккинчисини ўрни ўта муҳим.¹

Фан нуқтаи назаридан олиб қарайдиган бўлсак, иккита муҳим омил мавжуд бўлиб, назария ва амалиётдан иборатдир. Назария бўлмаса амалиёт бўла олмаганидек, амалиёт эса назариясиз мумкин бўлмайди. М.Варма ўз мақоласида яшашни шу икки омилга асосланишини кўрсатиб ўтган.

Агар биз ранглар ва уларнинг аралашмалари ҳақида билсак, бўёқ мойқаламлари ҳақида ҳамма нарсани тушунсак, лекин бу билимларни ҳеч қачон тажрибага қўллагмасак, расмга оид билимларимиз тўлиқ бўлмай қолади. Худди шундай, агар биз бу билимсиз рангларни қўллашга ҳаракат қила бошласак, унда бизнинг уринишимиз ҳам муваффақиятсиз саналади. Рассомликни мукамал уддалаш ва муваффақиятли рассом бўлиш учун биз у билан боғлиқ билимларни билишимиз ва фойдаланишимиз керак. Бошқа санъат турлари учун ҳам худди шундай бўлади.

Агар диққат билан қарайдиган бўлсак, дунёда яшаш ҳам шундай бир санъат бўлиб кўринадики, унда юқоридаги иккала восита ҳам бўлиши керак. Баъзи тамойилларни билиш жамоавий ва индивидуал ривожланиш учун қанчалик зарур бўлса, бу тамойилларни тегишли вақтда ишлатишни билиш ҳам шунчалик зарур. Тамойилни тушунмай, уларни ўринсиз ишлатишда давом этаверсак, маънони тушунмай қилган ишимиз маъносиз бўлиб қолади.

Урф-одатларимизда ҳаёт учун зарур бўлган тамойиллар шундай формулага сингиб кетганки, уни тажрибасиз аниқлаштириб бўлмайди, фойдали ҳақиқат тамойилини билганимиздан кейин ҳам ўзимизни ривожлантира олмаймиз, жамиятга ҳеч қандай яхшилик қила олмаймиз. Агар биз уни кўп вазиятларда, турли жойларда ва аниқ пайтларда қўллаш орқали унинг асл маъносини англамагунимизча, унинг аслий кўринишини билишга овора бўлмасак ҳам бўлади.

Бир гуноҳ сизнинг ҳаётингизни сақлаб қолган ёлғон, унинг зўравонлигига сабаб бўлган ҳақиқатдан афзалроқ бўлади, золим хўжайиннинг ноҳақ амрига қарши чиққан одам садоқатлироқ, зулм қилган золимни кечирган киши эса садоқатлироқ бўлади. Ғазабланган инсон эса дунёга кўпроқ яхшилик қилишга қодир бўлади.

Бугунги кунда яшаш санъатини билмаслик мусибати бутун мамлакат бўйлаб, айниқса, бу мусибат туфайли чеккан азобларни кўтариб омон қолганидан фахрланадиган аёллар кам учрайди. Мамлакатимизда инсониятга шунчалик катта эътибор берилганки, баъзан ҳатто уни ривожлантириш воситалари ҳам бизга ноодатий занжирдек туюлади. Агар биз асрлар давомида фақат фойдасиз тамойил юқини ўз зиммамизга олган ҳолда сушлашиб келаётган бўлсак, бу бизнинг айбимиздир. Агар биз ҳаётимизни жонли ва фаол қилмоқчи бўлсак ва ҳаёт ҳақидаги билим ва кўникмаларимизни йўлга қўймоқчи бўлсак, унда бизнинг ҳаётимиз, шубҳасиз, санъатнинг мукамал намоишидир.²

Ушбу фикрларга қўшимча қилган ҳолда шуни айтиш мумкинки, ҳозирги замонда хотин-қизлар масалаларида муҳим бўлган муаммолардан бири аёлларнинг ўз замонида, жамият муаммоларига муносабати масаласидир. Гендер муаммолар сирасида аёлларни жамиятдаги тўлақонли ҳаётини ва иштирокини таъминлаш, уларнинг турли ижтимоий эҳтиёжларини, яъни таълим олиш, ишлаш, оила қуриш, оналик ва болалик муҳофазаси, мулкка эгалик қилиш, жамият сиёсий ҳаётида қатнашиш ҳуқуқи каби ўнлаб долзарб масалалар мавжудки, уларнинг мажмуи замонавий, дунёвий ва демократик жамият тушунчасини беради.

XX аср адабиётида аёл образининг кенг миқёсда турли ижодкорлар ижодига тўлақонли ва асосли равишда кириб келиши кузатилади. Бу даврдаги ижод қилган барча прогрессив аёл ёзувчилар ижодида аёл образига, яъни ўз бошидан ўтказган воқеаларни баён этиш орқали ўз даврининг муҳим ижтимоий ва сиёсий муаммолари ечимига интилиш, шу

¹ ममता कालिया। बीसवी सदी का हिंदी महिला-लेखन : खंड-3, साहित्या अकादमी, नई दिल्ली 2015, पृष्ठ 441

² ममता कालिया। बीसवी सदी का हिंदी महिला-लेखन : खंड-3, साहित्या अकादमी, नई दिल्ली 2015, पृष्ठ 46

жумладан аёллар муаммоларига жамият эътиборини қаратиш, аёлнинг инсон сифатида янгида руҳда қадрланиши, аёлнинг жамият ва эркаклар томонидан ҳар қандай хўрланишига қарши курашиш, аёл ички дунёси ва руҳиятини ўрганишга эътибор кучайди.

Масалан, машҳур Ҳинд ёзувчиси Ушадеви Митранинг аксарият асарлари хотин-қизлар тақдирига бағишланган. Бу ҳикояларда омадсиз севги, мажбурий никоҳ ва унинг оқибатлари, аёлларнинг ижтимоий ва моддий тенгсизлиги, аёллар тақдирига ачиниш, аёлларнинг ҳаёт зарбаларига дош беролмай мағлуб бўлишлари, аёл киши тақдиридаги турли психологик жараёнлар кўрсатилади. Мамта Калия, Мира Сикри, Сушма Беди, Хомавати Деви ва кўпгина аёл ижодкорларнинг ҳикояларида феодал тартиб интизом таъсири остида эзилган, миллий урф-одатлар исканжасидан чиқиб кета олмаган оддий аёллар тақдири кўрсатилади.

Умуман олганда, XX аср ҳинд адабиётининг ҳар бир вакили аёллар мавзуга мурожаат қилган ва замонавий жамиятда аёллар тақдири бўйича ўз фикр мулохазаларини билдириб ўтишни ўзининг ижодкор сифатида мажбурияти ва вазифаси деб англаган. Шу боис, XX аср ҳинд адабиётида бадиийлик жиҳатидан мукамал ишланган, миллий руҳни ўзида ёрқин намоён этган, шу билан бирга хотин-қизларнинг умумбашарий муаммолари даражасига кўтарилган асарлар яратилди. Бу асарларнинг кўпчилиги дунё тилларига таржима қилинди.

Оиланинг бир аъзосига нисбатан бошқа бир аъзоси ёки аъзоларининг мунтазам давом этиб келувчи, тақдорланиб турувчи зўравонлик асосан оила ичида рўй беради. Статистик маълумотларга қараганда, оиладаги зўравонликлардан кўпроқ аёллар ва қизлар азият чекадилар. Эркаклар эса аксарият ҳолларда оиладан ташқарида бошқа эркаклар томонидан зўравонликка дуч келади. Бутунжаҳон соғлиқни сақлаш ташкилотининг маълумотларига кўра, бутун дунёда ҳар учинчи аёл (35%) ҳаёти давомида у ёки бу турдаги зўравонликка дуч келади.¹ Бу бутун жаҳонда мавжуд бўлган ўта долзарб муаммолигини исботловчи статистик маълумотдир.

Ҳаётда тўғри иш қилишдан ўзимизни тўхтатиб, оёғимизга кишан солиб, уни бошқаришни қийинлаштирдик, шунинг учун бугун мақсадга эришиш истагини унутсак нега хайрон бўлишимиз керак.

Айни пайтда ҳинд аёлининг ўзига хос фазилати нимада, у ҳеч бир мамлакатнинг инсон маъбудасига айлана олмайди. Унинг сабр чегараси тугайди. У ўз турмуш ўртоғи билан энг оғир синовларни кулгу билан энгиб ўтади. Ўз мақсади йўлидаги тўсиқлардан қўрқмайди. У инсонларнинг худбинлигини бир лаҳзада йўқ қилиб, ўзгаларнинг бахти учун ўзини қурбон қилиб, ўзидан воз кечишга тўғри келади.²

Авалдан ҳинд аёли жамиятда жуда кўпгина таъзйиқларга учраб келган. Масалан, аёлнинг турмуш ўртоғи вафот этса, уни ҳам бирга тирик ҳолатида ўтга ташлаш, эри вафот этган аёл бирор бир маросимларга бориш таъқиқланган. Камдан кам аёллар жамиятда ўз ўрнини топган десак хато бўлмайди. Ҳозирги кунда бу масала бир мунча бартараф этилган. Лекин чекка кишлок худудларида бу одатлар хали-хануз сақланиб қолган.

XIX-XX аср чегарасида аёллар ва эркаклар тенг ҳуқуқчилигини таъминлаш масаласи долзарбланиши ва фаол ҳаракатлар бошланади. Аслида эса бу мавзу анча олдин ҳам кун тартибига кўйилган, хатто 1791-йилда Олимпия де Жукнинг бутун дунёга машҳур “Аёл ҳамда хотин-қиз фуқаро ҳуқуқлари декларацияси” номли китоби нашр этилади.³

Дунёни англаган хотин-қизлар ҳозирги бир вақтда фидойкор она, олижаноб рафиқа, меҳрибон опа ва итоаткор қиздир. Уларни қурбонлик, фидойилик ва меҳр номи билан атасак тўғри бўлар, лекин улар бу ғайритабиий фазилатлари билан ҳаётда яшаш санъатини билишмайди.

Бугун ҳинд аёли ҳам жонсиз жасад каби бегуноҳдир. Урф-одатлар уни фалаж касаллигига ўхшатиб қўйган, шунинг учун у ўз бахти ва қайғусини ҳатто ҳаракат билан ҳам ифода эта

¹ <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

² ममता कालिया। बीसवीं सदी का हिंदी महिला-लेखन : खंड-3, साहित्या अकादमी, नई दिल्ली 2015, पृष्ठ 49

³ N. Qosimova, N. Alimova. Gender va media. O‘quv qo‘llanma.T., 2021, 56-бет

олмайди. Бундан ташқари, бундай мақтовни тинглаб, улар энди буни ўз динининг муҳим қисми деб ҳисоблай бошлади. У ҳаётни тўлиқ ривожлантиришга қодир, лекин у маълум бир вазиятда улардан тўғри фойдаланишни билмайди ва уларнинг маъносини тушунмайди.

Айнан тамойиллар, аёлни равақ топиши учун эмас балки ҳаётда олға давом этишини тўхтатиб қўгандек аслида.

Ҳинду жамияти озининг эски ақидаларини сақлаб келмоқда ва бунга жавобан ҳеч ким бир нима демайди. Асрлар ўтмоқда, ўзгаришлар вақт тўлқинларидан мавж урапти, вазиятлар ўзгармоқда, лекин жамият аёлга фақат қулликдан бошқа ҳеч нарса бермади. Бундай сукунатда бўлишлик ҳаётнинг эмас, балки ўлимнинг зийнати бўлиши мумкин. Албатта ўлимда ҳам гўзаллик бор, лекин у ҳаётдаги бўшлиқни тўлдира олмайди!

Шарқ мамлакатларида хотин-қизлар ҳаракати XIX аср охирларидан шакллана бошлади. Араб шарқида Суриядан Варда ал-Язичий биринчи феминист аёл бўлди. Мана шу даврда хотин-қизларнинг журналлари: Мисрда “ал-Фағат” (“Қиз бола”), “Фағат уш-Шарқий” (“Шарқ қизи”) чиқа бошлади. Туркияда хотин-қизлар ҳаракати аъзолари “Талейи нисван жамияти” (Аёллар тақдири жамияти) ташкилотини туздилар ва махсус хотин-қизлар журналинини чиқара бошладилар. Ҳиндистон, Хитой, Индонезияда хотин-қизлар миллий-озодлик ҳаракатида тобора кенг иштирок этадиган, таълим олиш ҳуқуқини талаб қиладиган бўлдилар.¹

Аста-секин, аёлни боғлаб турувчи ижтимоий, диний ва иқтисодий қурилмалардан тузилган восита шу қадар тўлиқ ва муваффақиятли ишга тушдики, аёл у эрда омадли ишчи сифатида кўрина бошлади. У жуда ақлли, унинг ишидан ҳеч ким камчилик топмаган. Бугун, машиналар асрида, биз бу эски, аммо кучли қулликка барҳам беришимиз керак. Инсонни эмас, балки унинг инсонийлигини йўқ қилинаётгани, унинг қадр-қиммати ва обрўси топталиб бораётгани жуда аянчлидир.

Ҳар бир қиз ўзганинг уйида ўзини бегона ҳисоблайди ва у эрга боришни хоҳламаслиқнинг ўзи гуноҳдир. Никоҳ бозорида у тарозига ўхшайди, бу тарози икки томондан тенг равишда эгаллайди, аммо унинг руҳий ўсиши учун ҳеч бир нарса йўқ. У ўз қобилияти, санъатинини фақатгина эри учун ижро эта олади. Аёл на ўз ҳаётдаги мақсадини, на жамият томонидан белгиланган қонунга ўз фикрини билдиришга ҳақли эмас, унинг учун ҳаёт бу – эркак ва унинг авлодлари учун ҳам шундай бўлади, аёл киши ўз ҳаққини сўраш зарурати борлигини ҳам ҳис этмайди. Атроф-муҳит ҳам уни шундай итоаткорлик учун тақдим этгандай. Агар уй бекаси ўз бурчини ихтиёрига кўра қабул қилган бўлса, бу унчалик ҳам муҳим эмас.

Инсон юқори мавқени ўз олдига мақсад қилади, ва аксинча, одамийликдан чиқиш ҳайвон тоифасига киришдир. Бир ҳолат одамдан юқори бўлса ҳам фаол эмас, иккинчиси ундан пастрок бўлиш инсониятнинг оғриқли нуқтаси ҳисобланади. Шунинг учун ҳам инсоннинг тўлиқ ривожланиши иккала ҳолатда ҳам мумкин эмас. Жамиятимизда эркак ўз худбинлиги учун инсонийлик доғи бўлса, аёл нодонлиги туфайли эътибордан узоқда бўлиб қолади – шу туфайли ҳар икки инсон ҳам ҳаёт йўлини ривожлантира олмайди. Асл мақсад, инсоний ҳамдардлик, фаоллик, меҳр-муҳаббат янада қадрлашдир.

Ҳаёт йўлини гўзал ва мазмунли бўлишини хоҳлайдиганлар ривожланиш учун шароит яратишлари керак. Ер юзида якка ўзи турган бу дарахт бўрон зарбига худди бўрондек бардош бера олади, у мева ҳам беради, ўз илдизига таянган, бақувват ривожланган ва кучли бўлади. Бу эркин муҳитда нафас олади. Бугун маънавиятимиз ер қаърига ёйилган бўлса-да, амалдаги ҳаётимиз бузилиб бормоқда. Ҳаётда фақат хаёлий жаннатда юриш эмас, балки дунёнинг тиконли йўлини очиш керак. Ташқи ва ички юксалиш нисбий бўлмагунча яшаш тарзимиз шундай давом этаверади.

¹ N. Qosimova, N. Alimova. Gender va media. O‘quv qo‘llanma.T., 2021, 12-бет

